

Saamelaisneuvoston Lausunto Saamelaiskärjälain Muutostyöryhmän Kuulemistilaisuudessa Inarissa

Saamelaisneuvosto on neljässä maassa toimiva saamelaisten kansalaisjärjestöjen kattojärjestö, jonka tavoitteena on saamelaisten itsemääräämisoikeuden ja kulttuurin vahvistaminen. Saamelaisneuvosto on yksi vanhimpia alkuperäiskansojen valtioiden rajat ylittäviä järjestöjä maailmassa.

Lähtökohta kaikkeen Saamelaisneuvoston toimintaan on, että saamelaiset ovat oma kansa, eikä valtakuntien rajojen tule meitä hajottaa. Kaikki kansat ovat tasa-arvoisia, ja kaikilla kansoilla on itsemääräämisoikeus. Tämän itsemääräämisoikeuden myös alkuperäiskansoille vahvistavat sekä yleiset ihmisoikeussopimukset että julistus alkuperäiskansojen oikeuksista. Tämän itsemääräämisoikeuden tulee myös olla pohjana Saamelaiskärjälain uudistamisessa.

Lakia saamelaiskärjistä tulee muuttaa niin, että saamelaiskärjät pystyy paremmin hoitamaan tehtävänsä toteuttaa saamelaista kulttuuri-itsehallintoa sekä turvaamaan saamelaisen alkuperäiskansakulttuurin säilymisen ja kehittymisen. Näiden toteutumiseksi on edelleen useita haasteita. Yksi keskeinen seikka on Saamelaiskärjälain 9 §:n nk. neuvottelovelvoite, joka ei vastaa saamelaisten oikeutta itsemääräämiseen. Käytännössä tämä on tarkoittanut kuulemisvelvoitetta, joka ei takaa todellista vaikutusmahdollisuutta. Kuten esimerkiksi Tenon sopimuksen prosessi osoitti, voi tämän kuulemisvelvoitteen myös haluttaessa sivuuttaa. Neuvotteluelvoitetta on kehitettävä vastaamaan itsemääräämisoikeutta. Tämä on mahdollista ainoastaan turvaamalla todellinen vaikuttamismahdollisuus asioihin, eli käytännössä turvaamalla saamelaisen mahdollisuus osallistua päätöksentekoon oikea-aikaisesti niin, että on mahdollisuus tosiasiasa vaikuttaa neuvotteluiden lopputulokseen. Myös saamelaisen mahdollisuutta tehdä itse aloitteita, niin että niihin on vastattava, tulisi parantaa.

Olemme saamelaisneuvostossa huolisamme siitä suunnasta, johon Suomen valtio on kallistumassa saamelaisten itsemääräämiseen osalta määritelmäasiassa. Tämä uusi suunta ei ole myöskään linjassa Suomen perustuslain kanssa, joka vaatii turvaamaan saamelaisten itsehallinnon. Saamelaismääritelmän tulee palvella sitä tarkoitusta, jota varten saamelaiskärjälaki on asetettu. Lain 1§:n mukaan sen tarkoitus on turvata saamelaisille alkuperäiskansana omaa kieltä ja kulttuuria koskeva kulttuuri-itsehallinto. Vuonna 1999 KHO otti tämän vielä päätöksissään huomioon. Muistutettakoon myös, että vuonna 1999 KHO korosti vielä sitä, että jos alkuperäiskansaan kuuluvien henkilöiden määrittämisessä ei anneta painoarvoa ryhmän omalle käsitykselle siitä, keitä ryhmään kuuluu, voidaan se nähdä pyrkimyksenä sulauttaa alkuperäiskansa päiväestöön. (Heinimäki et al. 143).

2000 -luvulla KHO on alkanut tulkitsemaan saamelaismääritelmää vastoin saamelaisten ja saamelaiskärjien näkemystä ottaessaan käyttöön nk. kokonaisuuskäsitteen. Tällä on ilmeisesti pyritty reagoimaan saamelaiskärjiin kohdistuneisiin syytöksiin mielivaltaisuudesta ja syrjinnästä. Vuonna 2017 julkaistusta valtioneuvoston selvityksessä kuitenkin nyt todetaan, että Saamelaiskärjien päätöksenteko vaaliluetteloon valinnassa ei näytä mielivaltaiselta tai syrjivältä, sen sijaan KHO:n tulkinnat ovat muuttuneet ratkaisevasti. (146). On hyvä muistaa, että määritelmässä on kuitenkin kyse laintulkinnasta ja koska raja pitää vetää johonkin, voi väliin jäädä yksilöitä jotka ovat harmaalla alueella, ja heidän kohdallaan pitää huolehtia menettelyn läpinäkyvyydestä ja oikeudenmukaisuudesta.

Valtioneuvoston selvityksessä todetaan myös että vuoden 2011 ja 2015 KHO:n päätöksissä saamelaisen itsehallinnon suojaaminen heikkenee, kun painoarvoa annetaan yksilöiden itseidentifikaatiolle. Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten noudattaminen ei ole Suomelle mahdollista, mikäli viimeinen valituselin Saamelaiskärjien vaaliluetteloon pääsyssä koostuu yksinomaan suomalaisista. Tähän seikkaan myös YK:n alkuperäiskansaoikeuksien erityisraportoiija Vicky Tauli Corpuz kiinnitti raportissaan liittyen vuoden 2017 vierailuun Saamenmaalla huomiota. Vaaliluetteloon pääsemisen kriteerien asettamiseen selkeitä suuntalinjoja antavat mm. alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen artikla 33, jossa todetaan, että kansan tulee itse määritellä jäsenyytensä ehdot, ja CERD-sopimus, jonka pohjalta yksi kansa ei voi päättää toisen kansan sisäisistä asioista. Askel oikeaan suuntaan olisi erillinen

erityinen muutoksenhakutuomioistuin, jossa olisi saamelaisia edustajia. Tämä ratkaisu toteuttaisi edelleen oikeuden muutoksenhakuun ja saattaa asia tuomioistuimen tutkittavaksi sekä samalla alkuperäiskansaoikeuden ja ihmisoikeussopimusten mukaisuuden.

Saamelaiskäräjien lakiuudistukselle on siis todellakin tarvetta ennen seuraavia vaaleja. Tarvitaan saamelaismääritelmä, joka ei jätä liikaa tulkinnanvaraa ja sodi ryhmäidentifikaatiota vastaan. Saamelaismääritelmän tulee olla myös nykyistä paremmin linjassa Norjan ja Ruotsin kieliperusteisten saamelaismääritelmien kanssa, sillä kieleen ja kulttuuriin liittyvät kysymykset ovat yhteisiä koko saamen kansalle.

Nykytilanne vaarantaa koko Saamelaiskäräjien legitimitetin saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon toteuttajana. Ja näyttääkin siltä, että Suomen valtio joutuu perusteellisesti pohtimaan harjoittamansa saamelaispolitiikan lähtökohtia ja suuntaa mihin se on menossa. Saamelaismääritelmän verolappalaispykälä ja etenkin sen tulkinta vastoin sen alkuperäistä tarkoitusta on luonut pitkäkestoisen konfliktin saamelaisuuden ympärille. Yksistään saamelaismääritelmän muuttaminen ei todennäköisesti ratkaise nk. saamelaiskiistaa, mutta sillä voidaan sitä liennyttää ja pelastaa saamelaisten kulttuuri-itsehallinto.

Saamelaiskiistan ratkaisu kokonaisuudessaan on siis laajemman poliittisen pohdinnan paikka, eikä se kuulu yksin valtion tai tuomioistuimen ratkaistavaksi. Tällä hetkellä ollaan kuitenkin tilanteessa, jossa korkein hallinto-oikeus on vastoin valtiovallan kolmijako-oppia – ei pelkästään laajentanut laintulkintaa – vaan hypännyt tuomiovallan käyttäjästä politiikan kentälle. Se on yrittänyt ratkaista saamelaiskiistan laintulkintaa laajentamalla. Tämä rikkoo saamelaisten oikeutta itsemääräämiseen. Saamelaisnäkökulmasta valtio ja sen perustama tuomioistuin yrittää pakottaa saamelaiset ottamaan saamelaisparlamenttiin muihin etnisiin ryhmiin kuuluvia henkilöitä tai jopa kokonaan muita “etnisiä” ryhmiä.

Martin Scheinin on tiivistänyt alkuperäiskansan käsitteen lyhyesti kuuteen eri kriteeriin, mm. ryhmän omaleimaisuuteen, jatkuvuuteen, alistaiseen asemaan ja kollektiiviseen itseidentifikaatioon. Alkuperäiskansaoikeus suojaa kansoja, jotka ovat läpi kaiken paineen säilyttäneet omaleimaisuutensa ja etnisen erillisyytensä. Suomen saamelaiskiistassa on kysymys siitä, hyväksyvätkö nykyiset saamelaiset sellaisia henkilöitä äänestämään kulttuuri-itsehallintoelimeensä, joilla ei ole yhteyttä saamelaiskulttuuriin tai jopa nk. uusia ryhmiä, jotka eivät vastaavalla tavalla ole säilyttäneet niitä piirteitä, joiden mukaisesti he kuuluisivat alkuperäiskansaan ja nimenomaan saamen kansaan. Tästä syystä saamelaiset eivät tunnista näitä ryhmiä osaksi saamen kansaa, koska heiltä on kadonnut yhteys saamen kansaan, esimerkiksi päätöksentekojärjestelmiin, kieleen ja kulttuurisiin elementteihin.

Mikäli valtio ja saamelaiset jostain syystä yhdessä päätyisivät siihen tulokseen, että nämä erilliset ryhmät tulee hyväksyä saamelaisparlamenttiin päättämään saamelaisille merkityksellisistä asioista, tulee siitä seurata, että saamelaisalue laajennetaan koskemaan kaikkia näiden ryhmien historiallisia asuinalueita, saamelaiskäräjien mandaatti tulisi uudistaa ja samalla saamelaiskäräjien resursseja lisätä. Tässä kohtaa on kuitenkin hyvä huomauttaa, että nykyiset elossa olevat saamen kielet ovat uhanalaisia ja jo niiden elinvoimaisuuden takaaminen vaatii lisäpanostusta.

Lopuksi, saamelaiskiistaa ei siis voi ratkaista laintulkintaa laajentamalla, eikä hätäisesti, kuten nyt olevan komitean työ näyttää edellyttävän, vaan sen tulee olla laajemman poliittisen neuvotteluprosessin tulos. On ratkaisevan tärkeää, että saamelaiskiistassa otetaan nyt aikalais ja samaan aikaan tässä lakimuutoksessa korjataan laventavan laintulkinnan aiheuttamat ongelmat nykylaista. Mikäli ennen seuraavia käräjävaaleja saamelaisparlamentti pakotetaan muutoksenhaun kautta hyväksymään satoja uusia hakijoita, käräjien valtasuhteet voivat muuttua niin, että saamelaiset jäävät vähemmistöön omassa parlamentissaan ja näin käytännössä saamelaiset pakkosulautetaan muihin etnisiin ryhmiin.

Edellytämme lakiuudistuksen työstämiseltä läpinäkyvyyttä ja dialogin jatkumista.

Aslak Holmberg
Saamelaisneuvoston Varapresidentti